

EL PARLAR DE LA MARINA ALTA

Jordi Colomina i Castanyer

INTRODUCCIÓ

El present treball s'ocupa d'algunes de les característiques més destacades del parlar de la Marina Alta, sobretot en fonologia (pàrrafs 2-25) i més sumàriament en morfologia (pàrrafs 26-34) i en lèxic (pàrrafs 35-37).¹ Entenc per parlar de la Marina Alta, no tan sols el dels pobles d'aquesta comarca, sinó també el d'alguns pobles de la Marina Baixa, pràcticament idèntic al dels primers.

He realitzat enquestes a la Marina Alta a Pego (P.), Ebo (E.), Orba (O.), Jesús Pobre (J.), Gata (G.), Pedreguer (Ped.), Xaló, Ondara (Ond.) i Dénia (D.), i a la Marina Baixa a Benissa (B.),² Teulada (Teu.), Senija (S.), El Poble Nou de Benitatxell (Nou) i Tàrbena (T.). Per a Xàbia (X.) use els materials de l'*A.L.E.P.* (v. mapa).

De vegades el parlar de la Safor presenta concommitàncies amb el de la Marina Alta, com es dedueix dels materials d'una enquesta realitzada a la Font d'En Carròs i del llibre de J. Mascarell (1977) sobre Vilallonga.³

FONOLOGIA

El vocalisme àton

2. Com és sabut, el català occidental posseeix el sistema vocàlic àton més conservador. Consta de cinc vocals:

Per manca en les imprems tipogràfiques de les matrius adients per representar una transcripció fonètica normal, ens hem vist obligats d'adoptar uns signes inusuals. Per facilitar-ne la lectura transcrivim la nostra pròpia convenció comparant-la als sistemes romànic i de l'AFI. Preguem disculpes pel mètode emprat.

LA BELLA	ROMÀNIC	AFI
o	o	o
w	o	o
e	e	e
ɛ	e	ɛ
e	e	e
l	s	l
z	z	z
tl	s	tʃ
dʒ	z	dʒ
ñ	ɲ	ɲ
λ	β	λ
r	r	r
R	r	r

/i/, [e], /a/, [o] i /u/. [e] és la representació fonètica superficial dels fonemes /e/ i /ɛ/, i [o] la representació fonètica superficial d'/o/ i /ω/. Però en el català occidental es poden observar alguns indicis d'un procés d'igualació d'/a/ i [e]. Alarcos (1960: 49) esmenta com a fenòmens generals en cat. occ. el pas d'*es-* inicial a *as-* (*asperar* per *esperar*), /a/ i /e/ llatines postòniques representades per [e] (*bàlsem*), i /a/ final davant /s, n/ representada per [e] (*dones, posen*); i com a fenòmens propis només del lleidatà: el pas d'/e/ llatina inicial absoluta a [a], i /a/ final absoluta a [ɛ]. Aquesta confluència d'/a/ i [e], incipient en cat. occ., es consuma en el mallorquí, el sistema vocàlic àton del qual només consta de quatre vocals: /i/, [e], [o], /u/.

A la Marina Alta, si bé el sistema vocàlic àton és el del cat. occ. —com el de tot el valencià—, els casos de confluència d'/a/ i [e] són tan nombrosos que inevitablement ens fan pensar en el contacte interdialectal valencià-mallorquí del segle XVII.⁴

El vocalisme àton en posició pretònica

3. *Casos en què /e/ → [a]*. Igual que en val. i en cat. nord-occ. els grups inicials *es-*, *en-*, *em-* i *eix-* esdevenen a la nostra zona *as-*, *an-*, *am-* i *aix-*,⁵ però molts casos que en val. sol pronunciar amb [e] ací es pronuncien amb [a], p. e.: *astar, anguaný, ancara*.

L'[e] dels articles definits masculins, els pronoms personals febles en la forma reforçada i la preposició *en* —mots tots àtons i usats sempre davant morfemes tòpics—, esdevé [a] a tota la comarca, llevat de Pego que manté l'[e]. *El, els, em, et, es* i *en* esdevenen per tant *al, als* i *as*,⁶ *an, at, as* i *an*: p. e. *An exe cas, al xiquet an dirà que vindrà an tu. De llà as veu al poble*.

El pronom personal feble *els* —pronunciat *als* i *as*— adopta en alguns llocs una *-a* paragònica, com succeeix en mallorquí i en català central. P. e.: *Als a dic que vinguen* (a Ebo, Xaló i Tàrbena).

L'/e/ davant /i/ tònic esdevé en algun cas [a], p. e. *tatina* (mall. *tetina*) (a Pedreguer i Jesús Pobre).

4. De vegades, davant una /i/ tònic l'/a/ esdevé en alguns llocs una espècie d'*e* neutra [e]. Així, trobem [dʒerdí] (*jardí*) a Teulada, [bezínia] (*albergínia*) a Pedreguer, [petílikes] (*patixques*) a Tàrbena.

L'/a/ pretònica torna [e] en molts casos: *andregó* (*dragó*), *segrantana* (*sargantana*), *servatxo* (val. *sarvatxo* i *faradatxo*), *nevâ* (val. *navada*), *llecâ* (*llacada*: 'taca allargada'), *trevessa* (*travessa*), *llegostí* (*llagostí*), *llegosta* (*llagosta*), *llengonissa* (de *llangonissa*, metàtesi de *llongonissa*).⁷

5. A Gata, /a/ pretònica en hiat amb una /i/ o /e/ tòniques desapareix en algun cas: *raïm* ha donat *rim*, i *graelles grelles*. Es tracta d'un cas evident d'influència mallorquina.⁸

6. Igual com en cat. nord-occ. (v. J. Veny, 1978: 92), a la Marina Alta les combinacions per fonètica sintàctica d'*e* final i *a*- inicial es resolen a favor de la vocal [e]:

1) *de + a* → *de*: *de cí*, *de xò*, *al dexò*, *la dexona*, *devant*, *derrere*, *demunt*, *meló d'Elger*.

2) *per + a* → *pe*: *pe tu*, *pe posar*, *pe lli*.

3) *que + a* → *que*: *qué 's dit?*

En el cas d'*e* + *u*- també predomina *e*:

1) *que + un* → *quen*: *més ert que'n garrot*.

2) *té + un* → *ten*: *an té 'n grapat*.⁹

7. *Afèresis*. Segurament l'assimilació d'*a*- inicial a l'*e* anterior (v. § 6) deu ser la causa de les nombroses afèresis que es produeixen en el parlar estudiat. Així, de frases com ara (1):

La Marina Alta

- (1) a) *un grapat d'emetles*
b) *s'ha d'egranar casa*
hom ha passat a frases com (2):

- (2) a) *porteu les metles*
b) *grana-ho bé*

I així trobem: *baejo, gulla, metla, bercoc, bella, vena, ficòs, granar, garrar, ruixar, cabar*.¹⁰

8. Es produeix apòcope en el cas dels sintagmes nominals *al ti X., la ti X.*, referits a persones del poble però no parentes del parlant; en canvi, no es produeix l'apòcope si es tracta de familiars: *al tio X., la tia X.*

9. La *a* de l'article femení *la* s'elideix fins i tot davant vocals tòniques tancades, p. e.: *l'era, l'ombra, l'ungla*. Aquesta elisió no sol donar-se en val.

10. El grup *qua* àton, com en molts parlants catalans, esdevé *co*, p. e.: *coranta*, en comptes de *quaranta*. Per ultracorrecció, trobem *quartina* en lloc de *cortina*.

11. *Vocals en posició postònica*. L'*a* final pren en alguns llocs —com ara Pego o Xaló— un timbre semblant a *o* oberta [ω], p. e.:

[tlíkω]	[kázω]	[tlúlω]
[pérω]	[Rωzω]	
[tεRω]	[pómω]	

i en altres —com ara Orba, Teulada, Gata i Pedreguer— un timbre semblant a *e* oberta [ε], p. e.:

[tlíkε]	[kázε]
[pére]	[Rωzε]
[tεRε]	[pómε]

¹¹

Vocalisme tònic

12. El vocalisme tònic no presenta tantes particularitats com l'àton.

El diftong [aw] es centralitza en [εw]:

- 1) *aüia*, metàtesi d'*aüa* (<*aigua*) esdevé en molts pobles *èuia*,¹²
- 2) el verb *traure*, igual com en català oriental i en baleàric, es pronuncia *trèure(r)* a quasi tota la comarca —només Pego i Dénia fan *traure(r)*. Aquesta [ε] s'ha estés a tota la conjugació: *trèc, trèus...*, *treuré, treuria, trèga, treguera, trèt.*;

3) *tuacte* es pronuncia *tuècte* a Jesús Pobre.^{12 bis}

13. De vegades trobem [ɛ] en mots que el val. i el cat. nord-occ. presenten [e]. Així, a Pedreguer: *calçons de camalèt, Al Barrèt* (malnom), *sèc i ditèt*; a Jesús Pobre i Teulada: *al tardèt*; al Poble Nou: *hotèl*.

CONSONANTISME

Els sons prepalatals

14. En català existeixen quatre sons prepalatals: dos fricatiu, [l] (*caixa*), [ʃ] (*roja*), i dos africats, [tʃ] (*cotxe*) i [dʒ] (*metge*). Si bé tothom considera els fricatiu com a fonemes, Alarcos (1953: 139) i els fonòlegs generativistes (p. e., Wheeler, 1977: 17) són partidaris de considerar els africats com a combinació de dos fonemes, [tʃ] = /t/ + /ʃ/ i [dʒ] = /d/ + /ʒ/, mentre que Badia (1965: 312-321) i Cerdà (1979: 147) els consideren fonemes independents, /tʃ/ i /dʒ/.

El valencià general¹³ només té tres sons prepalatals [l], [tʃ] i [dʒ] (*caixa, cotxe* i *roja* i *metge*). Segons Alarcos (1958: 21), el valencià general conserva el sistema de les prepalatals del català del segle XIII, que només posseïa els mateixos tres sons. Posteriorment, en la resta del domini lingüístic, [dʒ] va esdevenir fricatiu [ʒ] per a «convertir-se així en correlat sonor del fricatiu sord xiuxiuejant /ʃ/. Potser el pas de /dʒ/ a /ʒ/ fou més antic entre vocals i només va estendre's posteriorment a les posicions inicials i postconsonàntiques. Endemés, entre vocals, l'existència de grups com ara /t + dʒ/, la realització del qual no devia diferir pas gaire d'una africada [dʒ] (per exemple *homenatge*), degué influir també en l'aflluïxament de /dʒ/ en [ʒ] per distingir entre /t + dʒ/ i /ʒ/ (fonèticament [dʒ] oposat a [ʒ])» (Alarcos, 1958: 24).

L'opinió d'Alarcos em sembla molt encertada, i, a més a més, és corroborada pels fets geolèctals del català actual. Segons Alcover (1908: 259-260, 1912: 106) en cat. nord-occ. /ʒ/ en posició intervocàlica es realitza com a [jʒ], [pujʒá] (*pujar*),¹⁴ mentre que en posició postconsonàntica s'ha mantingut [dʒ] [peñdʒá] (*penjar*); en bal. i cent. [dʒ] ha tornat [ʒ], fins i tot en posició postconsonàntica [puʒá] [penʒá] (*pujar, penjar*).¹⁵ A tot el domini, [dʒ] en

posició inicial absoluta s'ha mantingut com a [d3] [d3en-dre] [d3endre] (*gendre*).

15. En tres pobles de la Marina Baixa: Teulada, Benissa i Senija, el tractament de les prepalatals és força interessant. La prepalatal africada sonora [d3] ha esdevingut fricativa en posició intervocàlica, tant interior de mot com inicial precedida de vocal final. Així, trobem:

- 1) [3], en posició intervocàlica interior de mot —en val. no apitxat [d3]¹⁶— en paraules com ara: *dijous, bajeo, ajudar, major, dijuni, roja, llegir, pujar, fugir, Benigembla, Senija, ajoca(r)-se, festejar, passejar, vaja, lleja i mija*.¹⁷
- 2) [3], en posició inicial de mot precedida de vocal final —en val. no apitxat [d3]— en sintagmes com: *quatre genolls, la gent, va girar, a Jaume, fa gelor*.
- 3) [d3], en posició inicial de mot precedida de consonant final o en inicial absoluta —en val. no apitxat també [d3]¹⁸— en sintagmes com ara *al tgenoll, ha arribat tgent, tgira, Tjaume*.
- 4) [d3] en posició postconsonàntica interior de mot —com en val. no apitxat i en cat. occ.— en paraules com: *domentge, antjorn, canontge, tarontja, pentjar, àntgel, martge, Al Vertger, mintjar*.¹⁹
- 5) [dd3] en posició intervocàlica procedent de /t/ + /d3/ —en val. no apitxat [d3]²⁰— en mots com: *corretja, mettge, fettge, formattge, viattge, viattjar, plattja*.

Tant l'ablaniment de [d3] en [3] en posició intervocàlica, com la conservació de [dd3] constitueixen fenòmens ben reveladors de l'evolució dels fonemes catalans, i no han estat observats per cap dels investigadors que s'han ocupat del valencià.²¹

16. Quant a la interpretació històrica d'aquestos fets, hem de dir que si bé la conservació de [dd3] (p. e. [viadd3e] *viatge*) és un arcaisme evident, l'ablaniment de [d3] en [3] no resulta tan senzill d'explicar. Hi són possibles tres explicacions:

- a) Es tracta d'una recialla de la llengua dels primers pobladors catalans del segle XIII.
- b) És una evolució autònoma del parlar d'aquestos

tres pobles, i paral·lela a la de totes les varietats no valencianes del català.

- c) Es tracta d'una recialla de la llengua dels repobladors mallorquins del segle XVII.

Si hem de fer cas de l'opinió d'Alarcos (1958: 24), la primera possibilitat s'hauria de rebutjar, perquè en el segle XIII —segons ell— encara es pronunciava [d3] en totes les posicions. Tant *b* com *c* són possibles, i, ara com ara, no em sabia decidir per cap de les dues, però els fets descrits tot seguit (pàrrafs 18-20) fan més atractiva la hipòtesi *c*.

17. *Casos d'ablaniment més canvi del punt d'articulació.* El cat. *albergínia*, procedent de l'àrab *al-bādin āna*, presenta en la zona estudiada les variants: *asbarzínia*, *asbazínia*, *barzínia*, *brazínia*, *bazínia*, totes amb alveolar fricativa sonora,²² en les quals no solament [d3] ha tornat fricativa [3], sinó que la fricativa ha mudat de punt d'articulació i ha passat a alveolar.

Un cas semblant es dona a Senija, a on cat. *lleuger* (del llatí vulgar *LEVIARIU), presenta la forma *lloazer*, també amb alveolar fricativa sonora /z/.

18. És força conegut a la comarca el tractament que donen els naturals de Gata a les prepalatals sordes. Malgrat el seu interès indubtable, sembla que ningú no n'ha donat mai referència escrita. A Gata —com en val. i en cat. nord-occ.— es conserva el so primitiu [tʰ] en posició postconsonàntica [páñtʰla] *panxa*), però la prepalatal fricativa sorda [ʃ] ha esdevingut africada [tʰ] en totes les posicions. Així, hi trobem:

- 1) Inicial de mot: *Txàbia*, *Txaló*.
- 2) Intervocàlica: *atxò*, *parétxer*, *uatxat*, *maetxa*, *vetxell*, *crotxir*, *catxa*, *retxa*, *atxina*, *atxut*.
- 3) Final de mot: *petx*, *matetx*, *flutx*, *paretx*.²³

Però en posició preconsonàntica interna, la /s/, que el val. realitza com a [(j)ʃ], s'ha mantingut com a /s/, igual que en català general: *merescut*, *visc* (de *viure*) *vestisc*.²⁴

19. En un cas, cat. *passerell*, val. *paixarell*, la forma regular a Gata, *patxarell*, és la normal a tota la comarca.²⁵ Aquesta gran extensió de *patxarell* ens indica que probablement el fenomen de l'africament de /ʃ/ s'ha produït en altres èpoques en una àrea major, i que només s'ha conservat a Gata.^{25 bis}

20. Com afirma J. Costa (1978: 90), Gata és un dels pobles on l'ascendència mallorquina és més evident, i, sens dubtes, el fenomen que ens ocupa s'ha d'explicar pel contacte interdialectal valencià-mallorquí que es produïa a la Marina Alta i als seus entorns en el segle XVII.

Pel que fa a les prepalatals sonores, el mallorquí distingia —i distingeix— dos sons en posició intervocàlica, [3] i [d3], i presentava —i presenta— només un so [3] en posició postconsonàntica ([pu3á], [méd3e], [áñ3e] *pujar, metge, àngel*), mentre que el valencià només posseïa —i posseeix— un so [d3] en totes les tres posicions ([pu3ar], [méd3e], [añ3e]). Segurament per ultracorrecció, els valencians-mallorquins de la Marina Alta del XVII —o almenys els de Gata— degueren estendre aquest sistema d'un sol so sonor [d3] del valencià, a les sordes, i generalitzaren [t] en totes les posicions.²⁶

21. En val. —llevat del castellonenc i l'alacantí²⁷— i en cat. nord-occ., el fonema /l/ es realitza en posició intervocàlica i final com a [j] ([kajla] *caixa*). En la zona estudiada, igual com en cat. central, bal. i alacantí, es realitza com a [l] ([kála]). Segons J. Rafel (1978: 214), la pronúncia més antiga en català és [j], i per un procés posterior de coalescència fonemàtica s'hauria arribat a [l].

L'-r final etimològica

22. L'-r final etimològica ha desaparegut en tot el domini lingüístic, a excepció de la major part del País Valencià, que la conserva.²⁸ En la zona estudiada desapareix l'-r final a Pedreguer i Bolulla —sembla que també a Xàbia, almenys en els infinitius— (*calô, dinâ, carrê* en comptes de *calor, dinar, carrer*). Però en una zona més extensa, desapareix l'-r dels infinitius quan van seguits d'un pronom enclític (*trencâ-se, conéxe't* en lloc de *tren-car-se, conéixer-te*) o quan l'infinitiu va seguit d'un mot començat per vocal (*pe posâ 'l vi, an cabâ açò, van a matâ 'l gall, volem astâ ací, plegâ 'l poble, passâ 'l pont*).²⁹

D'altra banda, són molt freqüents a la comarca les -r finals no etimològiques, com ara: *presor, professor* o *pro-veissor, càurer, créurer, hòmer, còver, ràver*.³⁰

L'opinió més generalitzada (Badia, 1951: 242, Sanchis, 1980: 55) és que el valencià conserva l'-r etimològica, i que

la pèrdua a la resta del domini degué ser prou moderna, aproximadament en el segle XVI. De tota manera, es planteja un interrogant, com ha suggerit G. Colon (1952: 65 n. 33) tot referint-se a les epèntesis «viciosas» d'*-r* en mots que no en tenien en llatí, i que ja es donaven en la llengua antiga: «Què hem de pensar, doncs, no de l'epèntesi antiga, sinó d'aquella d'avui? Si són analògiques, per què es donen aqueixes analogies?» G. Colon no ho arriba a afirmar, però suggereix que la pèrdua de l'*-r* potser no és tan moderna com s'ha suposat.

Pel que fa al nostre cas, sembla prou evident que en el segle XVII es degué produir un anivellament entre el mallorquí, que no conservava ja l'*-r*, i el valencià que, o bé les conservava, o bé les havia reintroduïdes. L'anivellament fou a favor del valencià, i aquesta reintroducció de l'*-r* degué motivar, per ultracorrecció, la pronúncia d'*-r* allà on no n'hi havia hagut mai.^{30 bis}

D'altres fenòmens del consonantisme

23. *El grup cr- inicial.* Sembla que el val. té un cert rebuig pel grup inicial *cr-*. Així, el cat. *cruixir*, és pronunciat a la major part del País Valencià amb *cl-* (*cloixir*, *cluixir*), mentre que a la Marina Alta i en el val. més septentrional —com en la resta del domini— es diu *cru(i)xir* o *croixir*.³¹

Una distribució semblant presenta el cat. *crosses*. Es pronuncia *crosses* en val. sept. i en alguns pobles de la nostra zona —com en la resta del domini— i *crosses* en la resta del valencià.³² J. Veny (1976: 173) enregistra *crosses* a Tàrbena i el relaciona amb el mallorquí.

24. En alguns casos es produeixen en els pobles de la Marina Baixa inclosos en aquest estudi, assimilacions consonàntiques semblants a les que es donen en cat. central i en bal. Així, hem trobat: *al caddedins*, *al caddevall*, *al caddemunt*, *dissatte*, *pràttiques*.³³

25. Una dissimilació molt característica de la Marina Alta és *maralt*, *maralta*, *maraltia* per comptes de *malalt*, *-a*, *-ia*.³⁴

MORFOLOGIA

26. *L'article personal.* Com és sabut, el val. ha perdut l'article personal. A Tàrbena, segurament per influència

mallorquina, encara conserven la forma masculina *En* (*An Jaume*, però *La Maria*). A Jesús Pobre, Pedreguer i Xaló, encara es diu *Al Vicent*, *La Maria*.

27. *L'article masculí lo*. A quasi tota la comarca s'ha conservat l'article masculí *lo*, *los* —propi de la llengua medieval, i encara hui viu en cat. nord-occ. —únicament després de la preposició *amb* (*an lo cotxe*, *an los cotxes*) i després de l'adjectiu *tot* (*tot lo dia*, *tots los dies*).³⁵ Es conserva la forma baleàrica *so*, després de la preposició *amb* a Tàrbena (*an so dit*) i al Patró (segons Alcover 1918: 182): *an so peu*, *an so cap*, *ve an so cavall*.

28. *L'article neutre*. En català medieval no hi havia diferència entre l'article masculí *lo* i el neutre *lo*. En passar a pronunciar-se, en català modern, l'article masculí, *el*, el neutre també hauria de tornar *el*, però segurament per influència de l'espanyol, es manté *lo*. A la Marina, trobem *el* com a neutre en alguns casos: *al sec*, *al treballat*, *al regat*, *anar al segur*.³⁶

29. *Pronoms demostratius neutres*. A Tàrbena, Pego i Pedreguer, s'usen els pronoms demostratius neutres per a designar persones i animals, igual com a Mallorca i Menorca (cf. *D.C.V.B.* s.v. *això*). *Açò / axò / allò és mon pare*, *axò és la meua nòvia*, *axò és el meu gos*.

30. *Pronom personal feble de segona persona del singular*. Manté la forma del català comú, *et*, a quasi tota la comarca, pronunciat *at*: *com at diuen?*³⁷

31. Els imperfets d'indicatiu dels verbs *treure*, *caure*, *creure* i *coure*, presenten, segons els pobles, tres formes diferents a la comarca:

- 1) *trea*, *quea*, *crea*;
- 2) *traüia*, *cauïa*, *creüia*, *couïa*;
- 3) *trevia*, *travia*, *cavia*, *crevia*, *covia*.

Les formes d'*l* són les més antigues; les de 2 mantenen l'*u* del radical de l'infinitiu; i la *v* de 3 és analògica de verbs com *bevia*, *plovia*. *Travia*, *cavia* i *crevia* es donen també en cat. central i *covia* en bal. (segons Alcover-Moll 1929-1932).³⁸

32. Els presents de subjuntiu dels verbs en *-ir* (conjugació pura) mantenen encara en algun lloc, p. e., a Teu-

lada, les formes antigues *fuja*, *senta*, en comptes de les més modernes, molt esteses ja en val., *fuïgga*, *sentca*. A Ebo i al Patró usen *séntiga*, en lloc de *senta*. *Séntiga*, segons Alcover-Moll (1931-92) es diu també en cat. nord-occ. i en bal.; podria tractar-se d'una deixalla mallorquina.

33. A tota la Marina Alta s'usa la preposició *a* davant circumstancials de lloc: *viu a Alacant, s'ha quedat al poble*, com és general en català, mentre que en valencià s'usa més la preposició *en* en aquestos casos.

34. *La preposició per a*. A tota la comarca es conserva la preposició *per a*, sense reduir-la a *p'a* com fa el val. col·loquial: *axò és per a tu*. Però de vegades, sobretot en l'estil més escurat i en *tempo allegro*, es perd l'*-r* de *per* i *pe a* es pronuncia *pe* (cf. pàrraf 6): *axò és pe tu, pe posar vi*.

LÈXIC

35. Pel que fa al lèxic, la característica principal del parlar de la Marina Alta és el conservadorisme. Els mots genuïns hi resisteixen millor que en altres comarques valencianes la influència de l'espanyol. Aquest conservadorisme pot tenir dues explicacions:

- a) pel fet de ser una comarca voltada de comarques catalanoparlants —fins i tot dellà la mar: Eivissa és molt a prop;
- b) per l'aportació lèxica dels mallorquins del segle XVII.³⁹

Aquestes dues explicacions no són excloents, i potser totes dues són encertades.

36. En els exemples següents la Marina Alta conserva els mots genuïns, mentre que en altres zones valencianes ja ha penetrat el castellanisme:

fer el (pr. *al*) *ple de migdia*: cast. *siesta*; *el* (pr. *al*) *blanc (de l'ou)*: cast. *clara*; *bisbe*.⁴⁰ cast. *obispo*; *xec* ([tɫɛk]) (es tracta d'un anglicisme, *check*, adoptat directament, sense passar per l'espanyol): cast. *cheque*; *ombra*: cast. *sombra*; *bixest* (a T.), *vixés* (a J.), *vixest* (a O.) (J. Veny 1976: 173, relaciona el *bixest* de Tàrbena amb el mallorquí): cast. *bisiesto*; *banya*: cast. *cuerno*; *indià* (pr. *andià*): cast. *pavo*; *herba alfals*: cast. *alfalfa*; *ordi*: val. *civada* (pres del cast. *cebada*; en cat. *civada* és un sinònim d'*avena*).

37. En els exemples següents, contrasten els lexemes de la Marina Alta, amb els lexemes del val., molt més pròxims del castellà:

parer (*canviar de parer, demanar parer*, a T., Teu., G., Ped., Nou): val. *paréixer*; *paps*: val. *paperes*; *esmorzar* (pr. *asmorzar*): val. *almorzar*; *veixell*:⁴¹ val. *recipient*; *xorc* (pr. *txòrc*): val. *estèril*; *animal ferest* (a G.) o *feréstec* (pr. *fareste* a T., S.): val. *salvatge*; *encisam* (pr. *ancisam*) (plat de verdura crua tallada a trossets, a E., G., Ped.): val. *ensalada*; *altri* (pr. *atri*) («treballar per atri») (a G., Ped., Nou., D.): val. *altre*.

CONCLUSIONS

38. Després de la descripció i intents d'explicació dels fenòmens precedents, podem formular les següents conclusions metodològiques:

- 1) Convé centrar-se en uns pocs aspectes i estudiar-los a fons, i no caure en l'error històric de la dialectologia: l'acumulació exhuberant de detalls amb els quals no se sap ben bé què fer. Seguir aquest principi metodològic, m'ha obligat a deixar per a una altra ocasió l'estudi de les coincidències lèxiques valenciano-mallorquines —tan interessants, altrament—, i centrar-me en l'estudi de la fonologia.
- 2) No he pogut donar el tractament sociolingüístic que mereixien —i demanaven— qüestions com la variació social i estilística de variables com el pronom i article *els* —variants *als* v. *as*—; o com la variant estigmatitzada -Ø de la variable -r final etimològica (a Pedreguer, la variant Ø, objecte de burla i estigmatització als altres pobles de la comarca, va cedint davant la rressió de la variant -r, sobretot en la parla dels jòvens).

En l'aspecte concret, les conclusions que podem extreure del nostre treball són:

- 1) L'interés de fenòmens com el tractament de les prepalatals a Benissa, Senija i Teulada, i a Gata, i les confusions vocàliques de tota la zona estudiada, fenòmens segurament recialla del contacte interdialectal valencià-mallorquí del segle XVII i no estudiats fins ara.

- 2) L'existència d'una subvarietat de la llengua catalana —diferent del val. d'Alcoi-Albaida-Xàtiva, i sobretot del val. mer. al sud de Biar-Busot— i parlada no sols a la Marina Alta, sinó també a alguns pobles de la Marina Baixa, com Benissa, Teulada, Senija, El Poble Nou de Benitatxell i Tàrbena.
- 3) La influència lingüística mallorquina no es redueix a Tàrbena i a la Vall de Gallinera, com s'ha suposat fins ara, sinó que s'estén per tota la zona estudiada.
- 4) El conservadorisme del parlar de la Marina Alta, prou impermeable a les pressions de la llengua dominant.

¹ Aquest article és una versió corregida de la comunicació que amb el mateix títol vaig presentar al 1.er Congrés d'Estudis de la Marina Alta (Dènia, desembre, 1982).

Un estudi més exhaustiu del lèxic —sobretot de les nombroses coincidències amb el mallorquí— no es pot incloure ací per raons d'espai, però espere poder-lo donar a conèixer en una altra ocasió.

² Per a Benissa aprofite també els materials del llibre de M. R. Cabrera (1977).

³ Els informants —als quals agraesc la col·laboració— han estat: Carles Medina Sendra, 20 anys, de Pego; Sílvia Gomis Vicens, 23 anys, d'Ebo; Dora Perelló Sendra, 21 anys, d'Orba; Agustí Fornés Soler, 20 anys, de Jesús Pobre; Francesc Caselles Pedro, 20 anys, de Gata; Jaume Fornés Soler, 21 any, de Pedreguer; Lluïsa Farrà, 23 anys, de Xaló; Vicent Romans Noguera, 23 anys, d'On-dara; Dolors Juan Alberola, 22 anys, de Dènia; Joaquim Martí Bertomeu, 15 anys, de Benissa; Nicolau Giner Tro, 21 anys, de Teulada; Vicent Ginestar Mas, 72 anys, de Senija; Josep Ferrer Buïgues, 23 anys, del Poble Nou de Benitatxell; Misuel Salvà Ripoll, 27 anys, i M.ª Josep Pont Signes, 23 anys, de Tàrbena; Pilar Gregori Montsó, 27 anys, de la Font d'En Carròs.

⁴ Sobre els detalls de la repoblació mallorquina en la Marina és fonamental l'estudi de J. Costa (1978).

Alta i els seus entorns després de l'expulsió dels moriscos (1609),

⁵ *Asperar, antendre, ambrutar, a(i)xugar*, en comptes d'*esperar, entendre, embrutar* i *eixugar*.

⁶ En general, predomina a la comarca *as* (as *llibres*) sobretot en l'estil *allegro* i en la parla descurada. Ja a primeries de segle era normal aquesta pèrdua de la *-t-*; Alcover (1918: 181) arreplegava al Patró exemples com: *As llibres as dus?* La forma *als* s'ha mantingut millor davant paraula romençada en voral: p. e. a Ped.: *as xiquets*, però *als hòmens*.

⁷ *Andregó* a P., E., O., J., G., Nou i, segons el *D.C.V.B.*, també a Sanet i Ador (La Safor); *segrantana* a E., T. i *D.C.V.B.*: El Patró,

Sanet i Ador; *servatxo* a E., Ped.; *nevà* a T.; *llecà* a T. i E.; *travessa* a J., G., Nou i X.; *llegostí* a T., J. i Ped.; *llegosta* a T. i Ped.; *llengonissa* a T., Ped., Nou i J.

⁸ Segons el *D.C.V.B.*: [R^ejm] i [Rém] en bal., *rim* en el Pirineu oriental i a Blanes; *grelles* a Mallorca i Menorca.

⁹ En comptes de: *d'ací, d'això, el daixò, la daixona, davant, darrere i damunt* (analitzats com a: *d'avant, d'arrere, d'amunt*), *meló d'Alger; per a tu, per a posar, per alli; qué has dit?; més ert que un garrot; en té un grapat.*

¹⁰ En lloc de: *abadejo, agulla, ametla, albercoc, abella, avena, alficòs, agranar, agarrar, arruixar, acabar.*

¹¹ En ortografia normal: *xica, pera, terra, casa, rosa, poma i xulla.*

¹² *Euia* a E., X., Ped., J., T., Ond., B. i Nou.

^{12 bis} *Tuacte* significa a la nostra zona d'estudi «conjunt de coses en general, incidències o resultat d'una acció»: «conta'm el tuacte». L'hem trobada a T., O., G., Nou i la Fontd'En Carròs; a Senija, *tuatte*, amb assimilació (v. parraf 24); i *tuècte* a J. El *D.C.V.B.* només dona *tuacte* del *Diccionari de la llengua catalana* de Pere Labèrnia, natural de Traiguera, al Baix Maestrat. En el diccionari de mossén J. Martí Gadea (1891) —nat a Balones, el Comtat, però que visqué nou anys a Senija (de 1867 a 1876, v. A. Domínguez 1981)— trobem també *tuacte*. El mot també és viu a Altea, la Marina Baixa, on segons R. Llorens (1983) significa «simulació, pantomima,, acció teatral, cosa aparentment espectacular»: «tot ha segut un tuacte». El nostre *tuacte*,, com el cast. *tuáutem* i el *tuàutem* del Camp de Tarragona i les Illes Balears, prové del començament de la frase *Tu autem, Domine, miserere nobis*, que es canta repetidament en l'ofici de matines de Nadal (v. «*D.C.V.B.*). La variant *tuacte* s'ha produït per un encreuament entre *tuàutem* i *acte*.

¹³ Llevat de l'*apitxat*, que només té dos sons prepalatals: [t] i [tʃ]; i el castellanenc, també dos: [tʃ] i [dʒ], segons G. Colon (1970: 45).

¹⁴ Però /t/ + [dʒ] hi dona [dʒ]: [formádʒe], *formatge*.

¹⁵ Però /t/ + /dʒ/ hi dona també [dʒ].

¹⁶ Transcriu el so [ʒ] per *j, g*, però convé llegir *dijous, baejo...* com a [diʒ_wws], [baéʒo]...; i *quatre genolls...* com a [kwátre ʒenól_s]...

¹⁷ Els dos darrers exemples en ortografia actual són: *lletja* i *mitja*, però en la llengua antiga *leja* i *mija*.

¹⁸ Transcriu [dʒ] com a *tja, tg*, però convé llegir *domentge...* com a [doméñdʒe]...; i *al tgenoll* com a [al dʒenól_l].

¹⁹ En ortografia normal: *diumenge, enjorn, canonge, taronja, penjar, àngel, marge, El Verger, menjar; i el genoll, ha arribat gent, gira, Jaume.*

²⁰ Transcriu [ddʒ] com a *ttj, ttg*, per convé llegir [koRéddʒa], [méddʒe]...; en ortografia normal: *corretja, metge, fetge, formatge, viatge, viatjar, platja*. Aquesta pronúncia no tan sols es dona als tres pobles considerats, sinó també en altres, com ara Xaló o el Poble Nou de Benitatxell.

²¹ És sorprenent que Alcover (1908: 259), diga que a Benissa fan *mitja* i *roja* amb l'africada [dʒ] [míddʒa] i [R_wdʒa].

²² *Asbarzínia* a G., P., Ond., *asbazínia* a B., *barzínia* a O., *brazínia* a S., *bazínia* a E., J., Teu., Ped., Nou.

²³ En ort. nor.: *Xàbia*, *Xaló*; *això*, *paréixer*, *guaixat*, *madeixa*, *veixell*, *cruixir*, *caixa*, *reixa*, *així*, *eixut*; *peix*, *mateix*, *fluix*, *pareix*.

²⁴ En val. *mereixcut*, *vixc*, *vestixc* o *vist(c)*.

²⁵ Es diu *patxarell* a P., J., Teu., G., Ped., Ond., O., D., Nou i, segons el D.C.V.B., també a Gandia i Sanet

^{25 bis} Sembla que el mateix fenomen es produeix també a Murla (v. mapa), però no ho he pogut comprovar personalment. Si fossen certes les meues informacions, tindriem una prova d'una possible àrea major del fenomen.

²⁶ Pel que fa a les prepalatals sordes, el val. posseeix [l] i [tʎ] intervocàlics i finals, i [tʎ] postconsonàntic: [kájʎa], [péjʎ], [flétʎa], [despátʎ], [páñtʎa] (*caixa*, *peix*, *fletxa*, *despatx*) i el mall. [l] i [tʎ] intervocàlics i finals, i [l] postconsonàntic: [káʎe], [péʎ], [flétʎe], [despátʎ], [páñʎe].

²⁷ En castellanenc, el fonema /l/ es realitza com a [ʎs] (cf. G. Colon 1970: 46); en alacantí, entés com a varietat parlada al sud de la línia de demarcació històrica Biar-Busot, es realitza com a [l] igual com en cat. central i bal. (M'ocupe d'aquest geolècte en la meua tesi de doctorat, v. J. Colomina (en premsa)).

²⁸ L'-y final etimològica s'ha perdut al nord de Castelló (G. Colon, 1952: 59) i en una part del val. mer.: a tots els pobles de les Valls del Vinalopó, a Crevillent (Baix Vinalopó), a dos pobles de l'Alacantí: Busot i Agost, i a l'Alcoià a Ibi i a Alcoi (només en els infinitius).

²⁹ *Trencâ-se* a J., Teu., Ped., Nou.; *conéxe't* a J., Ped., D., Nou.; *pe posâ 'l vi* a J., Nou.; *an cabâ açò* a Nou.; *van a matâ 'l gall* al Patró (Sendra, 1951: 218); *volem astâ ací* al Verger (Seguí, 1974: 278); *plegâ 'l poble* a Xaló; *passâ 'l pont* a Teu., G. i J.

³⁰ En comptes de les formes normals en català: *presó*, *processó*, *caure*, *creure*, *home*, *cove*, *rave*.

^{30 bis} Segons Alcover-Moll (1931: 21) les formes amb *cr-* només es donen al País Valencià a Morella, Vinaròs, Benassal i Alcalá de Xivert, i al Patró, Tàrbena i Benissa. Nosaltres hem trobat, a la zona estudiada —llevat de *cloxir*, a Pego— formes sempre amb *cr-*: *croixir* a E. i El Patró, *croxir* a O., J., T. i Ond., *cruxir* a Teu., Ped., D., B. i Nou, *crotxir* a G.

³² Trobem *crosses* en val. al Maestrat i la Plana (segons el D.C.V.B.) i a la nostra zona a T., J., G., Ped. i X.

³³ *Al caddedins* a T.; *al caddevall* a Nou, T. i S.; *al caddemunt* a Nou, T. i S.; *dissatte* a T. i Nou.; *pràttiques* a T. i Nou. En ortografia normal: *al capdedins*, *al capdavall*, *al capdamunt*, *dissabte* i *pràctiques*.

³⁴ *Maralt* també es diu a Vilallonga de la Safor, segons J. Mascarell (1977: 232).

³⁵ *An lo cotxe* a P., O., J., Teu., G., Ped., Nou, Xaló; *an los cotxes* a Ped., G. Teu i Nou; *tot lo dia* a P. Teu., Ond., G., Ped.; *tots los dies* a G. i Ped.

³⁶ *Al sec* a O., J., G., Ped. i D.; *al treballat* a J., G., Ped., Nou i T. (*as t-*); *al regat* a J., G., i Ped.; *anar al segur* a O., J. i la Font.

³⁷ *At* a T., J., G., Ped., Teu., Nou; *el* a P., *al* a O. En general, en val. les formes més usades són: *el es* i *te*.

³⁸ *Trea...* a P. i Teu.; *traüa...* a J., O. i Ped.; *trevia* a E., J., G. i Ped.; *travia* al Patró i O.; *cavia* al Patró; *crevia* a G. i T.; *covia* a T. i P. (Les dades, d'Alcover-Moll (1929-1932) i de les meues enquestes.)

³⁹ Per raons d'espai, no puc exposar ací les nombroses coincidències lèxiques que he observat entre el parlar de la Marina Alta i el de Mallorca. Aquestes coincidències fan veure clarament que la influència mallorquina no es va limitar a Tàrbena i la Vall de Gallinera, com repeteixen tots els manuals.

⁴⁰ *Bisbe* a P., Teu., Ped. A X., Ond. i Nou el *bisbe* és un embotit, «ventrell de porc farcit de pasta de botifarra». El *D.C.V.B.* localitza aquest sentit en cat. cent., bal. i al Maestrat. Podria ser una deixalla mallorquina.

⁴¹ Generalment, un *veixell* és un recipient gran per a posar vi, a tota la comarca, però en alguns llocs, *veixells* són «tota llei de recipients». Es diu *vexell* a Ped., Nou, Ond. i S., *vetxell* a G. i J., *vesell* a O. i P., *vessell* a la Font. *Vesell* i *vessell* serien casos a afegir als que hem estudiat al pàrraf 17.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALARCOS, E. (1953): «Sistema fonemático del catalán», *Archivum*, III, Oviedo, pp. 135-146.
- (1958): «Algunas consideraciones sobre la evolución del consonantismo catalán», dins D. Catalán (ed.) *Miscelánea homenaje a A. Martinet. Estructuralismo e historia*, II, La Laguna, pp. 5-40.
- (1960): «La constitución del vocalismo catalán», *Studia Philologica. Homenaje ofrecido a D. Alonso*, I, Madrid, pp. 35-49.
- ALCOVER, A. M. (1908): «El català davant els filòlegs estrangers. Una mica de dialectologia catalana», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, IV, Palma de Mallorca, pp. 194-303.
- (1912): «Observacions sobre fonètica, morfologia i ortografia», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, VII, Palma de Mallorca, pp. 97-113.
- (1918): «Dietari de l'Eixida p'el Reyne de València i Catalunya occidental», *B.D.L.C.*, X, Palma de Mallorca, pp. 165-332.
- ALCOVER, A. M. i MOLL, F. de B. (1929-1932): «La flexió verbal en els dialectes catalans», *Anuari de l'Oficina Romànica de lingüística i literatura*, II (1929), pp. 73-184; III (1930), pp. 73-168; IV (1931), pp. 9-104, i V (1932), pp. 9-72, Barcelona, Biblioteca Balmes.
- A.L.E.P. (s. d.): *Atlas Lingüístico de España y Portugal*, Materials de la província d'Alacant, Madrid, Departamento de Geografía Lingüística.
- BADIA, A. M. (1951): *Gramática histórica catalana*, Barcelona, Noguer, trad. cat. *Gramática històrica catalana*, València Tres i Quatre, 1981.
- (1965): «Problemes de la commutació consonàntica en català», *Boletim de Filologia*, XXI, Lisboa, pp. 213-335.
- CABRERA, M.ª R. (1977): *El cultivo de la viña y la elaboración de la pasa en la comarca de La Marina. Estudio lexicográfico y etnográfico*, Alicante, Caja de Ahorros Provincial.
- CERDÀ, R. (1979): «Notes sobre les consonants catalanes», *Estudis Universitaris Catalans*, XXIII, *Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, I, Barcelona, Curial, pp. 135-150.

- COLON, G. (1952): «Unes notes sobre la pèrdua de la -r final etimològica», *Revista Valenciana de Filologia*, II, 1, València, Institución Alfonso el Magnánimo, pp. 57-65.
- (1970): «Sobre el funcionament de les sibilants en el català de Castelló», *Phonétique et Linguistique romane. Mélanges offerts à M. Georges Straka*, I, Lyon-Strasbourg, pp. 43-51.
- COLOMINA, J. (en premsa): *El valencià meridional alacantí*, Alacant, Institut J. Gil-Albert.
- COSTA, J. (1978): «La repoblació mallorquina a la Marina Alta i al seu entorn en el segle XVII», *Trabajos de Geografía*, 34, *Miscelánea 1977-1978*, Palma de Mallorca, Departament de Geografia, pp. 87-91.
- D.C.V.B. (ALCOVER, A. M. i F. de B. MOLL) (1930-1962): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca.
- DOMÍNGUEZ, A. (1981): *Martí Gadea, su vida y su obra*, Alacant, Publicacions de la Caixa d'Estalvis Provincial.
- LLORENS, R. (1983): *Diccionario de Altea y sus cosas. Síntesis y breviario de vocablos alteanos*, Altea.
- MARTÍ GADEA, J. (1891): *Diccionario General Valenciano-Castellano*, València.
- MASCARELL, J. (1977): *La Vall de la Safor*, València.
- RAFEL, J. (1978): «Escissió i coalescència fonemàtiques: precisions teòriques», *Estudios ofrecidos a E. Alarcos Llorach*, Oviedo, Universidad, pp. 195-215.
- SANCHIS, M. (1980): *Aproximació a la història de la llengua catalana*, I, *Creixença i esplendor*, Barcelona, Salvat.
- SENDRA, D. (1951): *Canciones y danzas de la comarca de Pego*, *Cuadernos de Música Folklórica Valenciana*, 3, València, Institución Alfonso el Magnánimo.
- SEGUÍ, S. (1974): *Cancionero musical de la provincia de Alicante*, Alicante, Excma. Diputación Provincial.
- VENY, J. (1976): «El valencià meridional», *Problemes de llengua i literatura catalanes. Actes del II Col·loqui Internacional sobre el Català* (Amsterdam, 1970), Barcelona, Abadía de Montserrat, pp. 145-230.
- (1978): *Els parlars*, Barcelona, Dopesa.
- WHEELER, M. W. (1977): «Els fonemes atalans: alguns problemes», *Els Marges*, 9, Barcelona, Curial, pp. 7-22.